

Вітражі: збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів / упор. В.І. Башманівський, І.О. Горбова, Т.Є. Клименко, С.А. Чорна. – Випуск 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 14-21.

В. І. Василюк,
асистент кафедри
новітньої української літератури
та соціальних комунікацій

«Тигролови» І. Багряного як «поема всеперемагаючого оптимізму»

Івана Павловича Багряного без перебільшення можна назвати однією з ключових постатей української культури, цікавих перш за все своєю суперечливістю й небажанням укладатися у звичні схеми. Це протестант і творець, харизматичний лідер, у ставленні до якого оточуючі ділилися на вірних прихильників і лютих ворогів. Ще у 1920-ті роки молодий Багряний започаткував український самвидав книгами «Чорні силуети» та «Ave Maria». Це один з найпопулярніших письменників української діаспори. Кожен його твір викликав палкі дискусії, бо митець, вочевидь, торкався актуальних тем. Захоплено читалися українцями в еміграції «Тигролови» (1943), «Сад Гетсиманський» (1948-1950), «Огненне коло» (1953). Книги цього видатного майстра слова було перекладено англійською, німецькою, французькою, голландською, і в тих, чужих, мовах вони також мали неабияке визнання. Про роман «Тигролови» в англійському перекладі («The Hunters and Hunted» – «Переслідувачі і переслідувані»), що побачив світ у великому американському видавництві «Sant Martin Press» аж трьома накладами, зокрема, писали такі спеціалізовані журнали, як «Bookmark», «Circus», «Library Journal», «Saturday Revue», «Time», а також газети світового резонансу, як «New York Times», «New York Gerald Tribune», «San Francisco Cronikel», «Krishchian Science Monitor». Уже сама рецензія на роман «Тигролови» у тижневику «Time Magazine», який виходив тиражем шість мільйонів примірників, може засвідчити широту розголосу книжки І. Багряного. Ось лише окремі відгуки рецензентів на роман: «Його твір має набагато більше сонця, як тіні, і є радше посланням любові, аніж ненависті»; «Він створив чарівну пасторальну картину в самісінькому таборі ворога»; «Навіть сибірська тайга не є поза довгою рукою Москви. Точніше, у цьому новознайденому раю колишня жертва НКВД Григорій Многогрішний не може забути трагедії свого народу і того, що він сам пережив»; «У сильній, ясній прозі автора прості люди лісу і глибокий ритм їхнього існування виростають до епічних масштабів»; «І якщо закінчення повісті не примусить вас встати й бурхливо заплодувати дійовим особам, то ви справді цинічні» [цит. за: 3, с. 2-3].

Твором зацікавився навіть Голлівуд, але дався взнаки брак знавців нашої, на той час недержавної, мови серед іноземців – майстрів художнього перекладу. Тож із англійської «Тигролови» й з'явилися голландською («Vlucht in Taiga» – «Втеча в тайгу») тиражем 200 тисяч примірників! А вже дещо пізніше роман у перекладі німецькою («Das Gesetz der Taiga» – «Закон тайги») був у каталозі найліпших видань, рекомендованих для шкільної молоді. Книжку українського автора купували на подарунок до дня причастя або до дня народження.

Німецькі газети й журнали на вихід «Тигроловів» німецькою мовою відгукнулися численними схвальними рецензіями. Ось деякі з них:

«Втеча на волю, сповнене небезпек життя ловців і ловлених, незнайомі звичаї, а отже, і ніжна історія зворушливого кохання творять напружуючий інтерес і чар цієї книги» (Der Veberblick, Франкфурт-на-Майні, 1961);

«...Головну частину книги займають мисливські переживання та змалювання тайги й життя в ній. Ці частини книги надзвичайно вражаючі й сповнені напружуючої атмосфери... Як захоплюючий пригодницький роман, книга добра для міських (муніципальних) бібліотек» (Mitteilung d. Einkaufszentrale, Ройтлінген, 1962);

«Барвисто й цікаво пише українець Багрянний про пригоди одного молодого українця, засудженого й вивезеного на Далекий Схід на каторгу... Дуже яскраво описані люди, тварини та рослини незнайомого краю. Величаве представлення полювання на сибірського тигра. Дуже добра книга для молодих людей» (Munchener Merker, Мюнхен, 1962);

«Ці красномовні і хвилюючі пригоди – це роман про лицарську і хоробрість» (Di neue Buch, Бонн, 1962);

«Читач не без глибокої задуми кладе цю книжку по прочитанні на стіл» (Westdeutsche Allgemeine, Ессен, 1962) [цит за: 2, с. 234].

Це дув справжній тріумф І. Багряного. У Нью-Йорку «Тигролови» готувалися до видання і російською, але не побачили світу. Причина тут зрозуміла, адже у творі йдеться про життя українців на Далекому Сході, про той геноцид, який здавна й послідовно здійснювався щодо нашого народу в Російській імперії.

Історія написання цього непересічного твору нашої літератури вельми цікава. Її повідав читачам сам Іван Багрянний у своєму мемуарному нарисі «Народження книги». Письменник, зокрема, зазначив: «...буває так, що книга для самого автора стає більше, аніж хліб, сам процес її приходу стає для автора рятівничим колом серед розбурханого океану смерті. І якраз тому вона, книга, має печать... поеми всепереможного оптимізму. Парадокс? Подібне» [1, с. 479-480]. «Поемою всеперемагаючого оптимізму» вперше назвав «Тигролови» один із численних рецензентів Василь Черногай ще в 1953 році («Нові дні»). Особливістю його рецензії є те, що критик не дивиться на роман як на суто пригодницький, і через те не применшує його художнього рівня: «Цей роман І. Багряного... є епопеєю мужньої боротьби й перемоги нового українства над природою і над його ворогами... Твір високопатріотичний, високомистецький і по-вселюдському гуманний» [цит.

за: 2, с. 233]. Критик указав на здатність «Тигроловів» довго жити в літературі, наголосивши на перевазі цього роману над ординарними творами пригодницького жанру, вік яких, зазвичай, короткий.

Волею долі та силою обставин Іван Багряний більше п'яти років перебував на Далекому Сході: як висланець, як каторжанин «БАМЛАГу», тож вражень від цього перебування виніс предостатньо. Ці неординарні враження потребували вираження, і це сталося при першій нагоді. Проте «Тигролови» були написані за обставин, здавалося б, украй несприятливих для творчості. Прочитуємо автора: «... в таких умовах, як писана ця книга, взагалі книги не пишуться» [1, с. 478]. Перебуваючи на окупованій фашистами території, І. Багряний подався на Західну Україну з метою воювати в лавах УПА. Восени 1943 року він деякий час жив у невеликому курортному містечку Моршині. Рятуючи письменника від нацистів, місцеві патріоти допомогли йому піти в підпілля – влаштували його на проживання в будинку, що був поза підозрою гестапівців. Тут І. Багряний мав прожити деякий час, безвихідно перебуваючи в окремій кімнаті. Він попросив у своїх рятівників чистого паперу й олівців і почав писати роман на матеріалі власних далекосхідних вражень. Вочевидь, давно його виношував, тому що писав легко й швидко, хоч і не мав досвіду роботи над великим прозовим твором. Робота враз захопила письменника. Про це свідчать такі рядки з нарису «Народження книги»: «Мені не треба було нічого вигадувати. Життя товпилося в моїй душі і виривалося, як Ніагара. Країну, про яку я писав, я любив, як свою другу батьківщину, хоч і потрапив у неї невільником... Я не просто писав, я – жив! І упивався тим життям, повтореним з такою страшною силою, що перевищує силу реальності на багато разів» [1, с. 487].

Перед нами – важливе свідчення, що допомагає краще зрозуміти психологію письменницької праці. Таке зізнання письменника про інтенсивність відтворення за письмовим столом прожитого раніше життя підтверджує закономірність, яка існує в мистецтві: що яскравіше митець уявляє зображуване явище, що глибше переживає його, то в нього більше шансів домогтися високої художності. У такому випадку художній текст, який він творить, немовби вбирає в себе яскравість його уявлень та глибину переживань і, ввібравши, набирає здатності передавати все це читачеві. Саме тому, читаючи «Тигролови», ми з такою яскравістю уявляємо зображувані в романі картини, так легко проймаємось почуттєвими станами, що переживають його герої. Усе це є похідним від сили тих образних візій і від тих почуттів, що буяли в уяві і в душі письменника, коли він, ізолювавшись від неспокоїного світу в окремій кімнаті, поринув у світ своїх минулих «далекосхідних» вражень.

Цікавим є той факт, що під час написання «Тигроловів» І. Багряний мав маленького «помічника» в особі трирічного сина господарів помешкання, в якому переховувався письменник. Автор згадує: «Я пустив його до столу, підставивши другий стілець, дав йому грубий червоний олівець і дозволив «писати» на моїх вже списаних аркушах все, що він схоче... Так ми писали книгу вдвох... але це мені не шкодило. А навпаки – присутність такого

помічника надавала мені енергії: може ж, я пишу якраз для цього читача! Може, це єдиний найкращий читач і мій приятель з усього мого життя!» [1, с. 488].

Талант І. Багряного в нарисі «Народження книги» проявився в тому, що спогадам про створення художнього твору він надав свою літературну вартість. Нарис важливий і як документ буремної доби й людських характерів у ту пору. Найважливіше ж те, що цей текст можна розглядати як ілюстрацію до дисципліни «психологія мистецтва» чи «психологія творчості». Автор свідчить, що в умовах, які унеможливили будь-яку літературну діяльність, написання роману було насправді шляхом утечі від нестерпних обставин, зневажанням смертельної небезпеки і набуттям душевної рівноваги: «Тож ми не книгу писали – то ми разом дурили смерть... Як то часом смішно пишуться книги. Причому одна половина книги, червоним олівцем, написана на незрозумілій зовсім мові. Але я знаю, що в ній життєвого оптимізму, віри в людей і безмежної любові до них більше, аніж у другій половині, писаній химерним якимсь утікачем з того далекого, помічникові моєму незнамого, пекельного якогось «сходу». І було б мені шкода, якби вона безслідно пропала. Бо якщо говорити про поему всепереможного оптимізму, то вона була найбільшою мірою якраз там, у тій другій половині» [1, с. 499].

На 14-ий (!) день роман було закінчено. Переїхавши до Львова, І. Багряний передрукував його й подав на закритий літературний конкурс, що саме був оголошений одним видавництвом. На ньому твір поділив перше місце з повістю Т. Осьмачки «Старший боярин», а згодом вийшов окремою книгою під назвою «Звіролови».

Ю. Лавріненко у 1963 році наголосив на видатній ролі роману в утвердженні серед українців-емігрантів почуття власної гідності: «Тигролови» зробили велике діло. Вони здерли шкуру зека, оста, «советского человека» і показали під нею людину, повну життєвої снаги, волі до життя й боротьби» [цит. за: 2, с. 234].

Бестселер І. Багряного, як і вся його духовна спадщина, хоч і з великим запізненням, усе ж відкрився українському читачеві. Це відкриття є вельми цінним, адже дає нам яскраві приклади людської гідності, моральної шляхетності, всеперемагаючого оптимізму. Через ліричні відступи, промовисту символіку в цьому романі, як і у всіх інших прозових творах Івана Багряного, втілюється всепоглинаюча ідея перемоги добра над злом, що виходить із традицій фольклору та української класичної літератури.

Література:

1. Багряний І. Народження книги / Іван Багряний // Іван Багряний. Вибрані твори / Упорядкув., передм. та коментарі М. Балаклицького. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 478-500.
2. Багряний І. Тигролови: роман; Чому я не хочу вертатись до СРСР? : памфлет / Іван Багряний. – Кіровоград : Степова Еллада, 2000. – 240 с.
3. Шугай О. Одісея української людини, або Витоки епічного мислення Івана Багряного / Олександр Шугай // Пам'ять століть. – 1998. – № 5. – С. 2-27.